

Šlechtické nekropole doby jagellonské a raného novověku – jejich význam a funkce: Bechyně a Němčice

Jan CHLÍBEC; Jiří ROHÁČEK

ANOTACE: Stat' srovnává uměleckohistorickou a epigrafickou úroveň dvou jihočeských středověkých šlechtických nekropolí – vyšší šlechty v klášterním kostele Nanebevzetí Panny Marie v Bechyni a nižší ve farním kostele sv. Mikuláše v Němčicích. Obě lokality vykazují shody, ale i významné rozdíly. Tvůrci bechyňských náhrobků se orientují na progresivní výtvarné tendence v záalpské sepulkrální skulptuře, v Němčicích zůstávají na tradiční provinciální úrovni.

Fond českých středověkých a renesančních náhrobků utrpěl během staletí značné ztráty. V průběhu třicetileté války to byla protireformace a s ní spojená cílená destrukce náhrobků příslušníků evangelického vyznání, rabování hrobů ať už císařským, nebo protestantským vojskem; své negativní stopy zde zanechala následná barokizace kostelních interiérů, josefínské reformy a výměna chrámových a klášterních podlah během 18. a zejména 19. století.

Prastaré náhrobky byly druhotně upotřebeny jako stavební materiál nebo jako materiál k dláždění jak obecních komunikací, tak renovovaných interiérů církevních staveb.

Od poloviny 19. století zřetelně sílí snaha o jejich zachování jako důležitého historického dokumentu, jak se to promítá v některých textech *Památek archaeologických a místopisných* nebo například na stránkách Lumíru od Ferdinanda B. Mikovce (zde v souvislosti s náhrobky z Týnského chrámu v Praze), přičemž zaznívá požadavek, aby náhrobní kameny byly vyjmuty z kostelních podlah a umístěny při kostelních zdech nebo byly do nich zasazeny.¹ Apelem, přímo úpěnlivou výzvou proti ničení starých náhrobků a pro jejich uchování, ale i označení jejich původního uložení v rámci kostela je pak text K. V. Zapa z roku 1854 ve zmíněných *Památkách archaeologických*. Zap mimo jiné píše: „Kameny, které na svém původním místě v kostelní podlaze zůstaly, takovému vyšlapání a otření nápisův a řezb ovšem silně podléhají. Věda i uctivost ovšem žádají, aby tam zůstaly; přání však, aby neporušeny zachovány byly, jest mocnější, a ukládá nám povinnost, o jich ochranu se postaratí. (...) Tu tedy nezbývá jiné rady, leč takové kameny, jimžto pošlapáním nebezpečí hrozí, a které ještě nejsou zcela zkaženy, z dlažby vyzdvihnouti a na nejbližším příhodném místě ke zdi připevniti. Pro všecko může se pak na hrob do kamene obyčejné dlažby vyryti jméno a datum tam pochovaného s krátkou poukázkou na pů-

1

vodní blízkou do zdi zasazený kámen, aby konečně věřící věděl, že pod jeho nohama neb kolenama odpočívají ostatky lidí, jichžto duše nároky činí na spomínku v modlitbách jeho. Zasazování náhrobních kamenů do zdí jest tedy nejlepší a zároveň nejlacinější způsob zachránění jich před zkázou a porušením (...).“² Není pochyb o tom, že podobná prohlášení pomohla zachránit značné množství děl sepulkrální skulptury, nicméně následující text ukáže, že tyto umělecké a historické památky jsou stále v určitém ohrožení.

Vlivem historických okolností se dodnes dochovalo jen malé množství ucelenějších středověkých šlechtických nekropolí. Takovým příkladem delší časové kontinuity a komplexnosti rodového pohřebiště jsou dvě jihočeské nekropole – v klášterním kostele Nanebevzetí Panny Marie v Bechyni a ve farním kostele sv. Mikuláše v Němčicích. Obě šlechtické nekropole z období pozdního středověku a rané renesan-

Obr. 1. Náhrobek Magdalény ze Šelumberka († 1508), klášterní kostel Nanebevzetí Panny Marie v Bechyni. Foto: Jiří Roháček, 2018.

■ Poznámky

1 Ferdinand B. Mikovec, Oltář pořádku malířského Matky boží před Tejnem, *Lumír* 1852, č. 26, s. 613–617.

2 Karel V. Zap, Zachování starožitných památek, především stavitelských. Náhrobní pomníky a kameny, hrobové sklíčky, *Památky archaeologické a místopisné* 1, 1854, s. 145–146 (citát na s. 146).

ce jsou zároveň příkladem pohřebiště významné vyšší šlechty (Bechyně) a lokální, nižší šlechty (Němčice).

Oba dva typy nekropolí vykazují shody (důraz na zachování místa rodových pohřbů, doklad příbuzenské provázanosti), ale i rozdíly – díla bechyňské nekropole výrazně akcentují výtvarnou stránku náhrobku i druh použitého kamene jako projev rodové sebereprezentace, na rozdíl od nekropole v Němčicích, kde kamenické zpracování i užitý materiál náhrobku ustupuje, pokud jde o kvalitu, do pozadí. Sochaři a kamenické dílny bechyňských náhrobků se orientují na progresivní výtvarné tendence v záalpské sepulkrální skulptuře, tvůrci náhrobků nižší šlechty v Němčicích zůstávají na tradiční provinciální úrovni lokální produkce.

Bechyňská nekropole je situována v klášterním kostele Nanebevzetí Panny Marie, který byl budován pro řád františkánů-observantů. Obsahoval náhrobky majitelů bechyňského panství Šternberků, zakladatelů a zvelebitelů bechyňského kláštera, a jejich nástupců v držení Bechyně Švamberků spolu s příslušníky spřízněných rodů.³ Dodnes se ze společné nekropole obou rodů dochovalo torzo, i když v reprezentativním stavu: náhrobek Ladislava ze Šternberka († 1521), Jana ze Šternberka († 1528) a jeho manželky Johany z Rýzemberka († 1529), Kryštofa ze Švamberka († 1534) a jeho první manželky Magdalény ze Šelmběrka († 1508).⁴

Observantský klášter v Bechyni byl vybudován na místě minoritského, založeného ve druhé polovině 13. století; o jeho budování rozhodla generální kapitula řádu františkánů-observantů na svém zasedání v Urbinu roku 1490. Tohoto roku byli do Bechyně uvedeni řádoví bratři a brzy poté se započalo se stavbou: roku 1492 bylo vysvěceno presbyterium, kolem roku 1500 bylo zaklenuto dvoulodí kostela, v roce 1501 byl položen základní kámen ke klášterní budově a většina stavby byla dokončena roku 1513, kdy zde již zasedala provinciální kapitula. Rodovou nekropoli zde založil Zdeslav ze Šternberka († 1502), nejvyšší kancléř Království českého, který také nese hlavní zásluhu na vybudování bechyňského kláštera. Zemřel na svém moravském holešovském panství a byl pohřben v bernardinském klášteře v Olomouci. Dověřitelem stavby kláštera byl jeho následovník, uměnímilovný Ladislav ze Šternberka, který zastával v jagellonských Čechách též funkci nejvyššího kancléře jako jeho předchůdce. Dochovaný soubor bechyňských náhrobků, zahrnující časový segment zhruba 30 let, názorně ilustruje přerod pozdně gotických principů sepulkrální skulptury do raně renesančního pojetí.

Nejstarším nově nalezeným dílem je fragment s reliéfem erbu a částí náhrobního nápi-

su. Je umístěn v křížové chodbě kláštera a dosud mu nebyla věnována pozornost. Pochází z interiéru klášterního kostela a byl zcela jistě druhotně použit jako součást dlažby – rubová strana kamene je totiž zcela vyhlazená. Náhrobní desky kryjící hrob nebo tvořící vrchní část tumby měly rubovou část neopracovanou, jak o tom ostatně svědčí například náhrobní deska Magdalény z Gleichenu († 1492), dnes vystavená a položená na trámech v kostele sv. Jana Křtitele v Jindřichově Hradci. K bechyňskému náhrobku se patrně vztahuje letmá zmínka A. Podlahy a E. Šittlera z roku 1898, že v jižní lodi kostela vyčnívá zpod oltáře „část desky náhrobní z červeného náhrobku s pěknou renesanční kartuší a letopočtem 1508“.⁵ I když je popis Podlahy a Šittlera poněkud zmatený, vročení na náhrobku se shoduje s rokem úmrtí Magdalény ze Šelmběrka. Náhrobek pak na léta zmizel a zřejmě došlo k jeho částečné devastaci – dnešní torzo totiž zmiňovaný letopočet 1508 již neobsahuje.

Z náhrobku zůstala pouze část s kruhovým orámováním s reliéfem sviní hlavy ve štítu a fragment náhrobního nápisu po obvodu desky, kde se nedochovalo ani jméno, ani datum úmrtí zemřelého. Přesto lze s určitostí konstatovat, že se jedná o náhrobek Magdalény ze Šelmběrka, první manželky Kryštofa ze Švamberka. Tento fakt dosvědčuje jak šelmberský rodový erb, tak termín „generosa domina“. Magdaléna, dcera nejvyššího komorníka Jana ze Šelmběrka, se vdala roku 1505 jako čtrnáctiletá za Kryštofa ze Švamberka a zemřela záhy po porodu. I když vyrůstala v evangelickém prostředí, byla oddána za militantního katolíka – Kryštof nechal např. roku 1503 upálit v Boru za kacírství šest českých bratří, protože se nechtěli vzdát své víry, a jejich dvě děti dal utlouci.⁶ V bechyňském klášteře se v posledních letech svého života usadil františkán-observant Jan Vodňanský (Aquensis) a psal zde svá díla proti šířícímu se luterství a českým bratřím, jistě s plnou podporou Kryštofa ze Švamberka.

Chronologicky následnou prací je figurální náhrobek Ladislava ze Šternberka († 1521). Je dnes, podobně jako další náhrobky sledované skupiny, sekundárně zazděn v severní vnitřní zdi presbytáře klášterního kostela. Reliéf zpodobňuje stojícího kancléře v módním maximiánském brnění s atributy jeho rodu – v pravici drží kolčí štít se šternberskou osmicípou hvězdou, v levici pak helm, jehož klenot tvoří týž rodový znak umístěný mezi křídly. Za figurou je vytesán vlající praporec. Výtvarným vzorem byl sochaři náhrobek Půty Švihovského z Rýzemberka († 1504), který je dodnes umístěn v klášterním kostele archanděla Michaela v Horažďovicích. Půtův náhrobek – vysoce kva-

litní práce – je bezpochyby dílem některého z pasovských mistrů specializovaných na sepulkrální skulpturu. Nese i specifické znaky bavorského náhrobního sochařství, jako je inkrustace bílým mramorem (ta se objevuje na Půtově praporci a jeho štítu). Bechyňský náhrobek byl pak předlohou pro náhrobek Kryštofa ze Švamberka, o němž bude dále zmínka, a Jana Kunáše z Machovic († ?) v klášterním kostele Obětování Panny Marie v Českých Budějovicích. V dějinách české sepulkrální skulptury je tento náhrobek inovativní jednak svým nemilosrdným portrétním realismem Šternberkovy tváře, jednak samotným pojetím figury, která je již zbavena středověké antinomie (ležení × stání – kdy figura je zobrazena jako ležící a stojící zároveň, jak je to patrné ještě u Půtova náhrobku) a stojí v pevně vymezeném prostoru. Otázky vzbuzovalo autorství této práce – byla přisuzována salcburskému sochaři

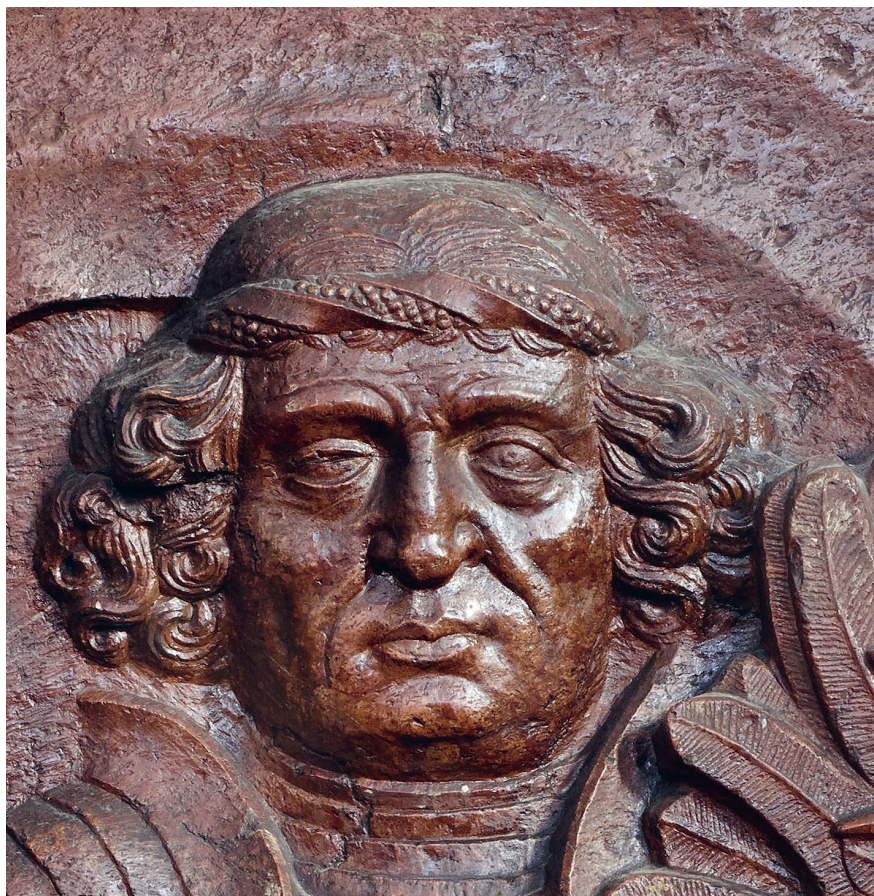
■ Poznámky

3 Pasáž prezentovaného textu věnovaná bechyňské nekropoli navazuje a dále rozvádí některé poznatky obsažené v knize Jana Chlíba a Jiřího Roháčka, *Sepulkrální skulptura jagellonského období v Čechách. Figura a písmo*, Praha 2011 (anglicky vyšla publikace pod titulem *Figure & Lettering. Sepulchral sculpture of the Jagiellonian period in Bohemia*, Praha 2014). Týká se to zejména určení nově nalezeného fragmentu náhrobku, určení druhu kamene a některých aspektů autorství bechyňských sepulkrálních děl.

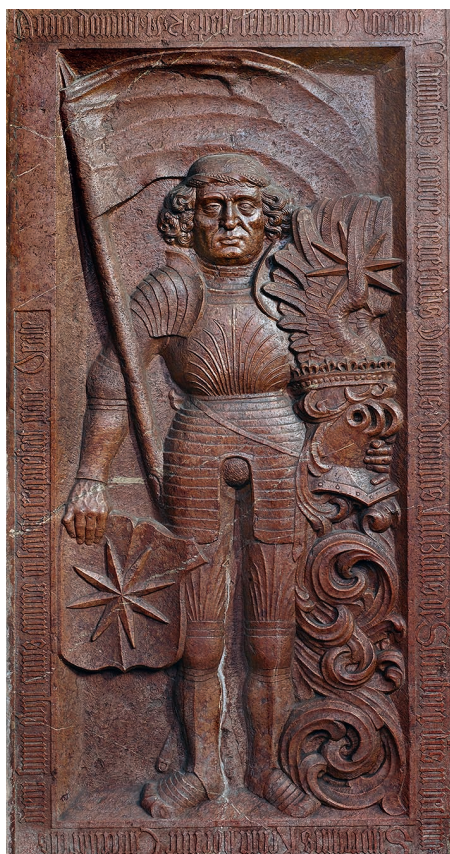
4 Bechyňské náhrobky eviduje s uvedením starší literatury Antonín Podlaha – Eduard Šittler, *Soupis památek historických a uměleckých v politickém okresu milevském*, Praha 1898, s. 23–25. K náhrobku Ladislava ze Šternberka podrobněji např. Pavel Kalina, *The Bechyně Crucifix and its Place in the Development of Central European Art at the Beginning of the 16th Century*, *Umění* 44, 1996, s. 245–260 (k náhrobku s. 255–256). – Jan Chlíba, *Náhrobek kancléře Ladislava ze Šternberka († 1521) a úskalí figurálního sepulkrálního sochařství kolem roku 1600*, in: Jiří Roháček (ed.), *Epigraphica & Sepulcralia 2*, Praha 2009, s. 429–433. K náhrobkům Ladislava ze Šternberka a Kryštofa ze Švamberka detailněji Jan Chlíba, *Pozdně gotická figurální náhrobní plastika v Čechách* (rigorózní práce), FF UK, Praha 1978–1979, s. 135–138; 139–145. – Jan Chlíba – Jiří Roháček, *Sepulkrální skulptura jagellonského období v Čechách. Figura a písmo*, Praha 2011, s. 219–228; 247–253 a Jan Chlíba – Jiří Roháček, *Figure & Lettering. Sepulchral sculpture of the Jagiellonian period in Bohemia*, Praha 2014, s. 263–272; 301–308. – Jan Chlíba, *Bernardinské slunce nad českými zeměmi*, Praha 2016, s. 231–237. K některým obecnějším aspektům šlechtických nekropolí např. Robert Šimůnek, *Reprezentace české středověké šlechty*, Praha 2013.

5 Viz Podlaha – Šittler (pozn. 4), s. 25.

6 Ferdinand Hrejsa, *Dějiny křesťanství v Československu 4*, Praha 1948, s. 197.

2a

2b

3

Obr. 2a, b. Náhrobek Ladislava ze Šternberka († 1521), klášterní kostel Nanebevzetí Panny Marie v Bechyni, celek a detail. Foto: Petr Zinke, 2013.

Obr. 3. Náhrobek Půty Švihovského z Rýzmborka († 1504), klášterní kostel archanděla Michaela v Horažďovicích. Foto: Petr Zinke, 2014.

nebo sochaři ze širší podunajské oblasti, který vzhledem k přísně portrétnímu charakteru Šternberkovy tváře vytvořil své dílo v Čechách pod kancléřovým dohledem.⁷ Sochař věnoval ve svém realistickém pojetí pozornost i tak drobným detailům, jako je žilnatá, vrásčitá Šternberkova dlaň držící štít s rodovým znakem. Před časem jsem však našel zasutou zmínku o anonymním kameníkovi z Lomů u Kunžaku, kterou lze jistě vztáhnout k autorství náhrobku.⁸ František Teplý ve svých *Dějínách města Jindřichova Hradce* (1927) parafrázuje výňatek z listiny z roku 1522, která zpravuje o tom, že posel z Českého Krumlova na žádost Anny z Hradce (vdovy po Ladislavovi ze Šternberka) přivedl kameníka z Lomů u Kunžaku, s nímž byla uzavřena smlouva na vytvoření Ladislavova náhrobku. Zmíněná listina pochází z třeboňského archivu, avšak dosud se ji nepodařilo nalézt. Z listiny, tak jak ji ve své knize parafrázuje Teplý, vyplývá, že v Lomech byla tehdy rozsáhlá a vysoce aktivní kamenická dílna, která svými kamenickými produkty zásobovala široké okolí. Týkalo se to zřejmě náhrobků i ozdobných architektonických článků.⁹

Za Ladislavovým náhrobkem chronologicky následují dva heraldické – Jana ze Šternberka († 1528) a jeho manželky Johany z Rýzmborka († 1529), dcery Půty Švihovského, nejvyššího sudí Království českého. Jan ze Šternberka byl

■ Poznámky

⁷ Chlábec 1978–1979 (pozn. 4), s. 137 (širší okruh pasovské sepulkrální skulptury). – Kalina 1996 (pozn. 4), s. 255–256 (práce anonymního salcburského sochaře). Jan Chlábec, Die Grabmäler der Passauer Werkstätten in Böhmen, *Das Münster* 55, 2002, s. 319–328 (zde s. 326–327 – sochař z podunajské oblasti).

⁸ Chlábec 2009 (pozn. 4), s. 71. – Chlábec 2011 (pozn. 4), s. 221–222.

⁹ František Teplý, *Dějiny města Jindřichova Hradce* 1/2, Jindřichův Hradec 1927, s. 198: „Roku 1522 den Povýšení sv. kříže přivedl posel z Krumlova s listem od paní Anny kameníka z Lomů při Kunžaku a smlouveno s ním, aby kamen hrobní na kancléře [Ladislava ze Šternberka † 1521 18. listopadu] udělal. Tito kameníci měli od pradávna dělnici (místo v dílně) v lomech při Kunžaku: nyní víme, že mimo sličné sloupy k arkádám či pavlačím v Telči, Hradci v zámku i městě, také náhrobníky robili.“ Teplý odkazuje pouze obecně na Archiv třeboňský.

Obr. 4. Náhrobek Jana ze Šternberka († 1528), klášterní kostel Nanebevzetí Panny Marie v Bechyni. Foto: Jiří Roháček, 2004.

Obr. 5. Náhrobek Johany z Rýzemberka († 1529), klášterní kostel Nanebevzetí Panny Marie v Bechyni. Foto: Jiří Roháček, 2004.

Ladislavovým bratrem a byl s ním spoludržitelem a po jeho smrti jediným držitelem Bechyně. Podobně jako jeho bratr zastával Jan vysokou státní funkci v jagellonských Čechách – byl karlštejnským purkrabím. Je pravděpodobné, že všechny tři náhrobky pocházejí z téže rozsáhlé kamenosochařské dílny produktivní po dlouhou dobu – všechna tři díla mají totiž obdobné sochařské zpracování i druh kamene. Náhrobky manželského páru – Jana a Johany – jsou pak jistě dílem téhož mistra.

Autor Ladislavova náhrobku i sochař náhrobků manželského páru byli osobně obeznámeni s pasovskou, respektive s podunajskou sepulkrální tvorbou.

Výzdobným prvkem Janova náhrobku je reliéfní erb umístěný v zahlobené kruhové ploše, vymezené šestilistem s přetínajícími se konci. I přes některé drobné odlišnosti vychází kamenické zpracování z části erbu, kterou drží Ladislav ze Šternberka v levé ruce.

Erb Švihovských z Rýzemberka na náhrobku Johany je umístěn v mělce zahlobené kruhové ploše, vroubené na seříznutém okraji věncem z lilí (každý prvek věnce je „francouzská lilie“). Obě práce jsou vysoké kvality, zcela se vymaňující z převládající provinciální úrovně českého sepulkrálního sochařství jagellonské doby.

Posledním ze sledovaného komorního souboru bechyňských sepulkrálních děl je figurální náhrobek Kryštofa ze Švamberka († 1534), práce, jejímž přímým kompozičním vzorem byl náhrobek Ladislavův. Pokud jde o heraldickou stránku, náhrobek má (kromě švamberské labutě na Kryštofově štítu a klenotu pod jeho levicí) čtyřkoutní genealogický vývod v rozích náhrobní desky s těmito znaky: Rožmberků (bába Ludmila z Rožmberka), Švamberků, Šternberků (matka Kunka ze Šternberka) a Tovačovských z Cimburka (druhá bába Eliška z Cimburka).¹⁰

Autor Kryštofova náhrobku se snažil, podobně jako jeho předchůdce, o portrétní realismus, už zcela zbavený oné idealizace, kterou se ještě vyznačuje horažďovický náhrobek Půty Švihovského. Je to však práce postrádající eleganci i minuciózní kamenické zpracování předchozích děl. Sochař Kryštofova figurálního portrétu patří už k jiné, mladší generaci.

Překvapivý je perfektní stav všech čtyř sepulkrálních děl, především fakt, že nenesou stopy sešlapání kamene, jak je to u většiny ná-

4

5

hrobků obvyklé. Nabízí se domněnka, že byly obehnány dobovými ozdobnými kovanými mřížemi, které je chránily před poškozením. Železná mříž je alespoň doložena u náhrobku Kryštofa ze Švamberka, a to ve zprávě od komorníka Jana Třeboňského z roku 1601 o švamberských náhrobcích. Ta také určuje jeho původní místo „uprostřed kostela před prostředním pilířem“, tedy na prestižním místě – na hlavní ose chrámu.¹¹ Toto umístění si Kryštof jako zakladatel rodového švamberského pohřebiště a majitel Bechyně jistě sám vybral.¹² U ostatních náhrobků neznáme původní místo uložení. Pokud jde o druh mramoru všech sledovaných náhrobků, důkladná petrologická analýza byla provedena pouze u náhrobku Magdalény ze Šelmburka s tím závěrem, že jde o narůžovělý mramor pravděpodobně z lokality v českém Barrandienu. U ostatních čtyř vyjádřil RNDr. Zdeněk Štaffen názor, že jde pravděpodobně o adnetský mramor ze salcburské oblasti.¹³ U těchto kamenů však nemohl být z památkářského hlediska proveden důkladnější petrologický rozbor.

■ Poznámky

10 Viz Jiří Jáněský, *Páni ze Švamberka – pětisetletá saga rodu s erbem labutě*, Domažlice 2006, s. 309.

11 „Na Bechyni v klášteře přivedli komorníka do kostela

Matky Boží a ukázali mu uprostřed kostela před prostředním pilířem kámen hrobový mramorový; okolo něho byla mříže železná, na kamenu pak byl obraz, celý v krysou, při obrazu vytesán byl erb celý s labutími a s helmou, v hlavách pak v rohu po levé straně erb, prostý /bez helmy/ s jednou labutí. Okolo kamene vytesán text: leta 1534 v auterý v ochtáv sv. tří králův jest /umřel/ urozený pán pan Kryštof z Švamberka a na Bechyni první držitel panství z rodu svého p. b. m. /sic/. Nad kamenem zavěšen byl praporec s labutí. Nedaleko toho kamene proti dveřím kostelním ukázán byl komorníku sklípek pod zemí, kdež se páni z Švamberka kladli.“ Zprávu cituje August Sedláček, *Hroby pánů ze Švamberka*, *Památky archaeologické* 7, 1868, s. 450.

12 Tento fakt dosvědčuje dnes již nedochovaný dobový nápis v areálu hradu Zvíkov, který tehdy patřil Švamberkům: „Leta mdxviii v auterý sw. trzi kralu kdyz giž slunce zapadlo umrzet gest urozeny pan pan Krysstof z Ssvamberka prwni pan a drzitel Bechynie z rodu svého kterýžto pak gest pochowan v klassterze Bechynskem w sklipku kterýžto gest sam przed swau smrtí udielatí dal ku pohrbu swemu i rodu sweho.“ Nápis publikoval Josef Soukup in: Josef Soukup – Zdeněk Wirth, *Zvíkov, Památky archaeologické a místopisné* 23, 1909, sl. 457–548 (zde na sl. 542).

13 Petrografická zpráva RNDr. Zdenka Štaffena je součástí přípravných materiálů práce na citovaném grantovém projektu *Monumenta mortis et memoriae. Sepulkrální skulptura ve výtvarném umění českého středověku*, určených pro následné publikování.

6a

6b

Při výběru kamene se zde do značné míry odrazilo ekonomické hledisko objednavatele. Sochařský materiál – mramor z adnetských lomů – byl totiž jak vzhledem ke své vysoké kvalitě, tak kvůli komplikovanému transportu z Rakous nepoměrně dražší než kameny z českých lomů, včetně sliveneckého mramoru. S adnetským mramorem se však ve druhé polovině 15. a v 16. století čile obchodovalo zejména v jižních a jihozápadních Čechách, jak o tom svědčí analýzy některých sepulkrálních děl z těchto regionů i archivní prameny (i když jsou sporé).¹⁴

Pohřebiště v kostele sv. Mikuláše v Němčicích, které patří k nejrozsáhlejšímu dochovanému nekropolím nižší šlechty pozdně středověkých Čech, je od bechyňského souboru odlišné převážně průměrnou výtvarnou kvalitou i levnějším materiálem náhrobků.¹⁵ Národně tak dokumentuje převažující nižší úroveň sepulkrální kultury nižší šlechty na sklonku středověku. Kostel samotný byl stavěn po roce 1240, po roce 1400 byl přebudován na dvoulodí, v letech 1515–1521 byl přistavěn nový presbytář s erby Jindřicha VII. z Rožmberka († 1526) a jeho ženy Magdalény ze Šternberka († 1521) na svornících křížové klenby presbytáře.

Několik náhrobků je zcela nečitelných nebo čitelných jen zčásti, šest náhrobků s čitelným

datem úmrtí zahrnuje období 1483–1526. Z dalších sepulkrálních děl, jejichž dataci nelze vzhledem k špatnému stavu přesněji určit, jsou dvě desky, které podle erbu patří členům rodu Kořenských z Terešova (u jedné z nich je zachována část nápisu), a jedna náležející Malovcům. V roce 1888 byly tyto náhrobky vyňaty z kostelní dlažby a umístěny na vnitřních stranách kostelních zdí. Všechny jsou pouze heraldické, zhotovené ze žuly a vytvořily je podle mého názoru neznámé domácí kamenické dílny. Vzhledem k jejich špatnému stavu, kdy některé kameny souboru stojí takřka na prahu zániku – jsou narušovány vztlínající vlhkostí, prorůstajícím mechem a plísní způsobujícími devastující erozi povrchu –, je nutné konvolutu náhrobků v Němčicích věnovat bližší pozornost.

V chronologickém sledu jsou zde náhrobky Beneše (Benedikta) ze Sedlce († 1483), Anežky z Heraltic († 1485), Markéty, tety Petra Kořenského z Terešova († 1492), Petra Kořenského z Terešova († 1493), panoše Jiříka od Dubu († 1502) a Voršily z Klinštejna († 1526). Podle způsobu kamenosochařského zpracování lze v souboru definovat několik anonymních autorů.

Heraldický náhrobek Beneše ze Sedlce zdobí pouze reliéfní štít se znakem lilie, umístěný ve

Obr. 6a, b. Náhrobek Kryštofa ze Švamberka († 1534), klášterní kostel Nanebevzetí Panny Marie v Bechyni, celek a detail. Foto: Petr Zinke, 2013, a Jan Chlíbec, 2018.

čtvercovém orámování v centru desky. Náhrobek vytvořil též kameník jako náhrobek Anežky z Heraltic (s reliéfem štítu s rodovým znakem zemřelé, zobrazujícím tzv. volná cimbuřovitá břevna), jak o tom svědčí stejná kompozice i kamenický rukopis.

Náhrobek Markéty, tety Petra Kořenského, má v obrazovém poli reliéf erbu Kořenských z Terešova, rámovaný bohatou rozvilinou – v kolčím štítu je zobrazen kohout, klenot kolčího helmu tvoří opět kohout. Pod tímto erbem je pak v kolčím štítu zobrazen korbel,¹⁶ snad erb Markétina rodu (?). V rozích desky jsou patrné kruhové rýhy po kovových kruzích, jež sloužily k nadzvednutí desky kryjící skřípek – prostor pro uložení těla zemřelé.

Náhrobek Petra Kořenského z Terešova má v obrazovém poli reliéf rodového erbu. Podle sochařského rukopisu jej vytvořil též autor jako předchozí dílo – náhrobek Markéty.

Pokud jde o náhrobek Voršily z Klinštejna, kameník lokální dílny navázal po desetiletích na kompozici náhrobků Beneše ze Sedlce a Anežky z Heraltic, které mu posloužily jako vzor: do středu desky umístil v pravoúhlém orámování erb rodu pánu z Klinštejna – na štítu (zde polceném) dvě zkřížené ostrve.

Nejkvalitnější prací němčické nekropole je pak náhrobek panoše Jiříka od Dubu, dílo anonymního kameníka, s jehož tvorbou nelze prozatím spojit žádný další náhrobek. Jiřík byl vlastním Sedlce na Českokubějovicku; počínaje jím se rod nazýval Sedleckými od Dubu. Jeho synem byl již zmíněný Beneš (Benedikt), pohřbený v téže kostele.

Náhrobek má v obrazovém poli reliéf rodového erbu – v kolčím štítu je zobrazena lilie, klenot kolčího helmu tvoří ruka držící chochol z peří (kytku ?). Erb je obklopen bohatou ornamentální rozvilinou a nad ním je stylizovaný oblouk tvořený astwerkem.

■ Poznámky

14 Tomuto aspektu je věnována připravovaná monografická studie.

15 Náhrobky v Němčicích evidují Josef Braniš, Die Pfarrkirche zu Némčic, *Mitteilungen der K. K. Central-Commission zur Erforschung und Erhaltung der kunst- und historischen Denkmale* 16, Wien 1890, s. 91–93; František Mareš – Jan Sedláček, *Soupis památek historických a uměleckých v politickém okrese prachatickém*, Praha 1913, s. 147–151.

16 Za konzultaci děkuji dr. Vladimíru Růžkoví.

7

8

Srovnání dvou vytipovaných nekropolí tak poskytuje instruktivní pohled na tvorbu sepulkrální skulptury jagellonské doby a rané renesance.

Jan CHLÍBEC

K epigrafické stránce dochovaných náhrobků obou nekropolí

Zkoumání formálně, věcně, funkčně, časově, objednatelsky, dílensky či obecněji kulturněhistoricky souvisejících souborů nápisů přináší ve většině případů přidanou hodnotu hlubšího pohledu na některé jinak obtížně sledovatelné aspekty dané problematiky. Výpovědní hodnota určitého souboru může být zvýšena nejenom vzájemnou komplementární výpovědí jednotlivých nápisů, zjevnou homogeností či nehomogeností formálního provedení vnějších a vnitřních znaků, ale třeba i prostým opakováním či přímo „sériovostí“, což obojí svědčí o něčím podmíněném zvýšení „společenské“ poptávky.¹⁷ I komparativní výzkum epigrafické stránky úzeji vymezených rodových nekropolí přináší nové možnosti poznání nad rámec prostého vyhodnocení obsahu textů a vnějších a vnitřních stránek jednotlivých nápisů. V praxi se může jednat třeba i o postižení procesu vzniku nápisu, včetně podílu či alespoň aktivního zájmu objednatelů,

tj. o výzkum, který je v našem prostředí, kde se jen výjimečně vyskytují relevantní písemné prameny, odkázán na více či méně spekulativní úvahy. Zatímco u umělecké stránky náhrobku a technické kvality jeho provedení můžeme ve většině případů oprávněně očekávat vliv objednavatele s jeho kulturním a finančním zájemem, u nápisové stránky je situace obtížnější. Nápis a jeho písmo stále oscilují mezi polohou pouhého „užitkového“ technického prostředku vizualizace „povinné“ verbální informace a mezi polohou plnohodnotné součásti výpovědi i výtvarné stránky náhrobku. Ve většině případů můžeme jen spekulovat, zda je nápisová stránka náhrobku věcí standardního dílenského řešení „ze šuplíku“, které je mimo zájem objednavatele, nebo naopak odráží aktivní přístup objednavatele a/nebo provádějícího umělce a konceptora. S tím souvisí i otázka dělby práce v konkrétních dílnách a případné vytváření nápisů specialisty, nebo dokonce otázka dodatečného vytváření nápisů mimo primární dílnu.¹⁸ Nápis pak může volbou textu a písma i kvalitou vlastního provedení plnohodnotně doplňovat svého nositele, a to i stylově v umělecko-historickém smyslu, nebo s ním být i v naprostém rozporu. Větší homogenní soubor pak bezpochyby může zvýšit relevantnost úvah ve výše uvedeném smyslu.

Obr. 7. Náhrobek Beneše (Benedikta) ze Sedlce († 1483), farní kostel sv. Mikuláše v Němčicích. Foto: Jiří Roháček, 2017.

Obr. 8. Náhrobek Anežky z Heraltic († 1485), farní kostel sv. Mikuláše v Němčicích. Foto: Jiří Roháček, 2017.

Téma příspěvku nabízí porovnání nápisů na náhrobcích¹⁹ dvou nekropolí, kde lze teoreticky předpokládat rozdílné nároky a možnosti objednatelů a stěžejní otázkou je, jak a zda vůbec se tyto výchozí předpoklady projeví ve skutečné úrovni dochovaných nápisových doprovodů jejich sepulkrálních památek.

První konvolut tvoří nápis na náhrobcích nekropole v areálu bechyňského františkánského kláštera. Nápis nese všech pět popísaných artefaktů.²⁰

■ Poznámky

17 Z novější literatury srov. fenomén epigrafické kampaně in: Jiří Roháček, On sepulchral memory in an epigraphic campaign: The towns of Prague after the events of 1648, in: idem (ed.), *Epigraphica & Sepulcralia 8. Fórum epigrafických a sepulkrálních studií*, Praha 2019, s. 155–186.

18 Srov. např. náhrobky Johanna Eibenstocka († 1524) v kapli sv. Alexia v ambitu kláštera dominikánů v Olomouci a Václava Konického ze Švábenic († 1523) v kapli narození Panny Marie v Konicích, které jsou dílem stejného umělce, ale písmo nápisů je diametrálně odlišné. K náhrobkům viz např. hesla Ivo Hlobila, in: *Od gotiky k renesanci. Výtvarná kultura Moravy a Slezska 1400–1550. III. Olomoucko*, Olomouc 1999, s. 372–373, a dále v širším dílenském kontextu Hana Myslivečková, *Mors ultima linea rerum. Pozdně gotické a rané renesanční figurativní náhrobní monumenty na Moravě a v českém Slezsku*, Olomouc 2013, s. 55–70.

19 Funkčně se zřejmě u všech uvedených náhrobků jedná o náhrobníky, tj. o desky, které původně kryly konkrétní hrobové místo.

20 Nápis jsou přepisovány transliterací, nexus literarum (ligatura) je označen podtržením, původní řádkování či rohy desky jsou označeny /, oddělovací znaménka zastupuje jednotná tečka. Zkratky jsou rozváděny v kulatých závorkách, ztracená místa textu uzavírají závorky hranaté, které jsou vyplněné rekonstrukcí textu nebo počtem teček naznačujících přibližný počet ztracených písmen nebo třemi pomlčkami v případě delšího ztraceného textu. Podrobněji k přepisu a deskripci nápisů Jiří Roháček, *Epigrafika v památkové péči*, Praha 2007, zejm. s. 19–21.

4

U náhrobku Magdaleny ze Šelmberka se jedná pouze o fragment původního rozsáhlejšího latinského textu: [- - ANTE SIOLEMNIS PASCHE ALIAS ANTE / SANCTI GEORGI MARTIRIS MORTI / OBIIT GENEROSA D(OMI)NA D(OMI)NA [- -].²¹

Ostatní nápisy jsou již dochovány jako celek a s výjimkou nejstaršího z nich jsou v češtině.

Deska Ladislava ze Šternberka nese text: Anno domini . 1 . 5 . 21 . post festum diui Martini / Magnificus ac vere generosus Dominus : dominus Latizlaus de Sternberg d(omi)n(u)s in bechina / Supremus Regni boemiae Cancellarius / diem suum obiit cuius anima in sancta requiescat pace Orate.²²

Deska Jana ze Šternberka má nápis: Leta Bozyho tesyczeho pietisteho dwatz/ateho osmeho miesycze zarzi umrzel / gest urozeny pan pan Jan z Ssternb/ergka na bechyni purgkrabie karlst/aynsky tu Sobothu po narozeny / matky Bozye gehozto tielo tuto odpo/czywa pu prostez pana Boha za / gehu milu dussy.

Deska Johanky z Ryznberka nese nápis: Leta Bozyho Tisyczeho Pietiste/ho dwatzateho dewateho na d(e)n / Swateho Anthonia paustenyka / w Nedieli²³ vmrzela gest vrozena pa/ni pani Johanka z Ryznbergka / Gegyžo tielo tuto pohrzebene od/poczywa prostez pana Boha za / gegy milu dussy Amen.

4

A konečně nápis desky Kryštofa ze Švamberka je: leth . 1 . 5 . 3 . 4 . w autery / w ochtab . S(watych). trzech . kraluow²⁴. umrzel . g(es)t . urozeny . pan . pan . / kristoffor . z . Sswa(m)berka / a . na . Bechyni . prwni . drzitel . panstwy . z rodu . sweho . p(roste) . b(oha) . m(ilostiweho).

Z hlediska umístění nápisů vidíme obě v 16. století převažující varianty, tj. nápis okolo desky standardně patou písma dovnitř a nápis v ploše desky, zde v horní polovině desky, doprovázející znak ve zbylé části. U desky Ladislava ze Šternberka je nutné zmínit ukončení nápisu již ve druhé třetině levého okraje, přičemž však v nevyplněné horní části levého okraje desky je dobře znatelná původní rytá osnova. Je otázkou, zda se jednalo o zamýšlenou konečnou podobu nápisu, nebo o nedokončení závěrečné formule ve smyslu *orate pro eo*, nebo, vzhledem ke zbývajcímu místu, spíše *orate pro anima ea*. I samotné *orate* je však možné²⁵ a nevyužití místa, nebo naopak nutnost dokončení delšího nápisu v dalších paralelních řádcích nejsou vůbec výjimečným jevem. V našem případě se tato druhá varianta jeví i vzhledem „čistému“ ukončení nápisového pole pravděpodobnější. Rovněž vlastní technické provedení písma je pro dané období typické, tj. buď reliéfní vytesání v zahlobeném nápisovém poli – zde u nápisů okolo figurálních desek –, nebo vtesání bez zvlášť ohrani-

Obr. 9. Náhrobek Markéty, tety Petra Kořenského z Terešova († 1492), farní kostel sv. Mikuláše v Němčicích. Foto: Jiří Roháček, 2017.

Obr. 10. Náhrobek Petra Kořenského z Terešova († 1493), farní kostel sv. Mikuláše v Němčicích. Foto: Jan Chlábec, 2017.

čeného nápisového pole. Běžně využívanou pomůckou byla rytá osnova.

Písmem je u nejstaršího nápisu kapitála, která je v Čechách počátku 16. století stále vysoce inovativním, minimálně rozšířeným písmem. Další příklady jsou vyhotoveny gotickou minuskulou, tj. standardním dobovým řešením. Část dochovaných letopočtů je provedena arabskými číslicemi, které jsou nejpozději od poloviny 15. století v Čechách v nápisích běžným jevem. Rovněž v souladu s obecným vývojem v první polovině 16. století se číslice již z velké části oprostily od staršího „gotického“ tvarosloví. Druhá část letopočtů je kompletně vypsána slovy, což je rovněž obvyklý, i když méně frekventovaný způsob. Pokud se vyskytují oddělovací znaménka, mají dobově běžný tvar routy.

Formulář všech jako celek dochovaných nápisů a zřejmě i fragmentu náhrobního nápisu Magdalény ze Šelmberka sleduje schéma nejrozšířenějšího dobového středoevropského formuláře vůbec, tzv. „Anno domini formuláře“. Tento formulář vznikl již ve 13. století a používal se až hluboko do novověku. Vyskytuje se jak v textech latinských, tak v textech v národních jazycích. Skládá se ze tří základních částí – z počáteční datace (odtud jeho pojmenování), z různě obsáhlých údajů k zemřelé osobě a ze závěrečné formule v eschatologickém kontextu, resp. v kontextu potřeby zajiš-

■ Poznámky

21 Překlad: ... před svátkem velikonočním, jinak před úmrtím svatého Jiří mučedníka (tj. 24. dubna), zemřela urozená paní paní... Doplnění ANTE/před s výhradou. Datace potvrzuje z jiných pramenů známé datum úmrtí 1508, kdy připadá datum Velikonoc a svátku sv. Jiří na stejný den, tj. na neděli 23. 4.

22 Překlad: Léta Páně 1521 po svátku nebeského Martina svého dne zemřel vznešený a vskutku urozený pán pán Ladislav ze Šternberka, pán na Bechyni, nejvyšší kancléř Království českého, ať jeho duše odpočívá ve svatém pokoji. Modlete se. Datace dne není zcela jednoznačná, následujícího dne po svátku biskupa Martina, tj. 12. listopadu, nesouhlasí s datem úmrtí Ladislava (18. listopadu), to by souhlasilo v případě nevyjádřeného datování na oachtáb.

23 17. ledna.

24 13. ledna.

25 Viz i níže v singuláru v nápisu na náhrobku Anežky z Heraltic.

11

412

tění přímlyvy za zemřelého. U obou heraldických desek je navíc ještě před závěrečnou výzvou k modlitbě poukaz na místo pohřbu. Datace dnem je vesměs podle křesťanského kalendáře, tj. podle svátků. Opět se jedná o dobově převažující způsob, i když se od poslední třetiny 15. století v českých nápisech rozšiřuje datování průběžné. To zastupuje nápis na desce Jana ze Šternberka.

Na náhrobkách druhé zkoumané nekropole v kostele sv. Mikuláše v Němčicích se setkáváme s níže uvedenými texty:

Náhrobek Beneše (Benedikta) ze Sedlce nese latinský nápis: . 1 . 4 . 8 . 3 . / obyt . benedictvs . / filivs . dom(in)i / georgii de sedlic.²⁶

Náhrobek Anežky z Heraltic má nápis: mccccclxxxv / obyt nobilis domina agnes de / heraltic in die / . s(ancti) . ieronimi hic seplta ora.²⁷

Náhrobek Markéty, tety Petra Kořenského z Terešova, nese nápis:²⁸ [Tiscziho cztir/ste-ho]dewadesateho . druheho . vmrzela . pani / p(ani) marketa [teta / urozeneho panosse] petra korzenske(h)o z tere(sova).

Náhrobek Petra Kořenského z Terešova nese nápis: . Leta . bozieho . / 1493° . ssel . z to-hoto . swieta . kwi/etnv . nedielý²⁹ . / petr . kor-zenssky + S teressowa.

Náhrobek Jiříka od Dubu má nápis: Letha Buozieho Tisi/czieho Pietisteho drvheho vmr-

zel Gest / vrozeni panosse Gir/zik od dvbv tv nedielí przed swati Matiegie.³⁰

Náhrobek Voršily z Klinštejna nese nápis: . 1 . 5 . 2 . 6 . / VMRZELA . GEST . PAN(N)A . WORSSVLA / Z KLINSTEINA . / A Z ROZTOK . TED POHRZEBENA . GI MILI / BVH . MI/LOSTIW . / BITI . RACZ.

Z hlediska umístění nápisů zde vidíme pouze standardní typ nápisu okolo desky patou písma dovnitř, v případě nejmladšího náhrobku Voršily z Klinštejna pak s variantou dalších paralelních řádků v její horní části nad znakem. Jako technické provedení písma převažuje reliéfní vytesání v zahloubeném nápisovém poli, nápisy nejmladších dvou náhrobků (Voršily a Jiřího od Dubu) jsou provedeny vtesáním bez zvlášť vyznačeného nápisového pole. Písmem nápisů je gotická minuskula, v případě náhrobku Voršily pak kapitála s některými elementy raně humanistické kapitály – zleva otevřená D, profilace břevna u H – a s dalšími neklasickými elementy, jako zejména A s horním břevnem zprava, tvar G a P s břevnem nasazeným zprava na dolním konci dřívku. Pro vyjádření číselných údajů (i zde opět výhradně letopočtů) jsou využity jak arabské a římské číslice, tak vypsání slovy. Arabské letopočty obou příkladů konce 15. století obsahují dobově konvenční starší formu číslice 4. Vyskytující se odělovací znaménka mají dobově běžný tvar

Obr. 11. Náhrobek panaše Jiříka od Dubu († 1502), farní kostel sv. Mikuláše v Němčicích. Foto: Jiří Roháček, 2017.

Obr. 12. Náhrobek Voršily z Klinštejna († 1526), farní kostel sv. Mikuláše v Němčicích. Foto: Jiří Roháček, 2017.

routy, na náhrobku Petra Kořenského najdeme ve dvou případech čtyřlíst a v jednom křížek.

Formulář většiny nápisů se omezuje na dataci (ve třech případech z celého časového rozsahu pouze rokem) a na různě obsáhlé údaje k zemřelé osobě. Všechny tři části anno domini formuláře se vyskytují pouze na náhrobku Anežky z Heraltic, zde navíc s poukazem na místo pohřbu před závěrečnou výzvou k modlitbě, a na náhrobku Voršily z Klinštejna. Pokud se vyskytuje určení dne, je ve všech případech podle svátků křesťanského kalendáře.

Pokusme se nyní o srovnání kvalitativní úrovně epigrafického doprovodu náhrobků obou pohřebišť, i když si musíme být vědomi časového posunu vzniku obou dochovaných konvolutů Bechyně 1508, 1521, 1528, 1529, 1534 a Němčice 1483, 1492, 1493, 1502, 1526. Uvedená data jsou data úmrtí pohřbených osob, která nemusí odpovídat zcela přesně době vzniku náhrobků a jejich nápisů. Bližší ohledání však zatím nenásvědčuje vzniku některé desky s větším odstupem od data úmrtí pohřbené osoby. Časový posun není dán pouze stavem dochování, nýbrž i dobou vzniku a dalším rozvojem obou pohřebišť.

Z hlediska rozvržení nápisu a výběru techniky jeho provedení se u obou lokalit jedná o běžné produkty své doby. Druh použitého písma – vesměs gotická minuskula – je dobovým standardem, zmínit je však třeba po jednom výskytu kapitály v obou souborech. V roce 1508 se v Bechyni jedná, jak již bylo zmíněno, o v českém prostředí na náhrobku velice raný výskyt a i němčický příklad z roku 1526 nespadá ještě do období běžného užívání, které se v Čechách datuje až od 30., či spíše 40. let 16. století. Formulářově se opět jedná o standardní dobovou produkci, totéž je možné říci i o způsobu datace, pouze v Němci-

■ Poznámky

26 Překlad: 1483 zemřel Benedikt, syn pana Jiřího ze Sedlce.

27 Překlad: 1485 zemřela urozená paní Anežka z Heraltic, v den sv. Jeronýma (= 30. září), zde je pohřbena, modli se.

28 Doplněno podle Jan V. Truhlář, Farní kostel sv. Mikuláše biskupa v Němčicích, *Method XIII*, 1887, s. 110–113, 126–128, 136–139, na s. 136.

29 31. března.

30 20. února.

cích je nutné upozornit na větší podíl datace pouze rokem.

Přes výše řečené však můžeme najít zásadní kvalitativní rozdíly ve prospěch bechyňské nekropole. Prvním je kvalita formální stránky písma a jeho řemeslného provedení. U gotické minuskuly němčických náhrobků vidíme nejisté, méně pravidelné, místy až rustikální provedení. Horní a dolní délky písmen jsou potlačeny až do fakticky dvojlinkové osnovy, specifické verzálky se téměř nevyskytují. Výjimkou je nápis na náhrobku Jiříka z Dubu s verzálkami, odrážejícími progresivní tendence přelomu 15. a 16. století, ale i zde působí jako cizorodý prvek v nejisté vtesaném nápisu. U náhrobků „jedné kamenické ruky“ Beneše ze Sedlce a Anežky z Heraltic je možné konstatovat, že i nápis je prací stejného kameníka. Jiná situace je u náhrobků Markéty a Petra Kořenského z Terešova, kde se tvarosloví písma liší, což by mohlo svědčit o odlišném řemeslníkovi, provádějícím pouze nápis. Např. u Markéty chybí typické vlasové ozdobné/uzavírací prvky u *a*, *r* a *t*. Nějaký obecnější homogenizující vliv dílenského či objednatelského prostředí na epigrafickou stránku zde nenacházíme. Písmem náhrobku Voršily z Klinštestina je již zmíněná kapitála. Jedná se o pouze lineární vertikální provedení s některými elementy raně humanistické kapitály (zleva otevřená *D*, profilace břevna u *H*) a dalšími neklasickými elementy (zejm. *A* s horním břevnem zprava, tvar *G* a *P* s břevnem nasazeným zprava na dolním konci dřívku). Oddělovací znaménka jsou vesměs ve tvaru routy. Nápis svědčí o jisté obeznámenosti s aktuálními trendy, s tím však nekoresponduje nejisté, až rustikální finální provedení.

Zcela jiný pohled přináší písmo bechyňské nekropole. U nápisů gotickou minuskulou je v první řadě nutné zdůraznit obecně kvalitní řemeslné technické provedení jak písma, tak i nápisového pole. I formální provedení písma je mnohem kvalitnější a homogennější, i když ani zde nemůžeme vycházet z představy jedné dílny, resp. jednoho specialisty na nápis. I když náhrobní deska Kryštofa ze Švamberka sleduje méně náročnou cestou vzor náhrobku Ladislava ze Šternberka, písmo doprovodných nápisů je navzájem zcela nezávislé. Pokročilejší formální charakter má starší latinský nápis, což se projevuje zejména v užívání specifických verzálek (unciálou ovlivněné doleva prohnuté *A* se zdvojeným levým dřikem, dvě varianty symetrického unciálního *M*, kapitální protažené a zvlněné *D*, *L* s dřikem nasazeným ve středu mírně kosmého břevna, dvakrát kapitální *S*, vertikálně protažené *R* s malým bříškem, kulaté *C* a mandlovité *O*).³¹ Celkové provedení nápisu je relativně volné horizontálně i vertikálně, horní a dolní délky písmen jsou výrazné

a integrované do nápisového pole. Některé tvary variují (otevřené i uzavřené kulaté *s*, $1\times$ jednobříškové *a* vedle jinak dvojbříškových *ad.*). Oddělovací znaménka jsou použita pouze v letopočtu. Tvoří je pro dané období typická routa s ozdobnými tahy, a pak již pouze při oddělení zdvojeného *dominus* v podobě dvojrouty. Český nápis Kryštofa ze Švamberka má mnohem konzervativnější pravidelnou podobu bez znatelnějšího sklonu k primárně nefunkčním ozdobným prvkům. Verzálky jsou poměrně nevýrazné a stažené do středního prostoru pro psaní. Dvakrát je zastoupeno kapitální *S* a jednou v principu ještě kapitální *B*. Horní a dolní délky minuskulních tvarů vyběhají mimo hlavní nápisové pole většinou v plném, místy ale jen v obrysovém provedení. Slova jsou důsledně oddělována, s oddělovacími znaménky v podobě routy. Řemeslné technické provedení nápisu je však kvalitní.

V případě rovněž vzájemně odvislých heraldických desek Jana ze Šternberka a Johanky z Rýzberka si je písmo nápisů blíží, pokud máme na mysli základní minuskulní tvarosloví. I přes dílčí odlišnosti tvarů zde lze uvažovat i o jedné ruce řemeslníka. Naprosto zásadní rozdíl je ale v tvarosloví verzálek. V nápisu Jana ze Šternberka důslednější užívání absentuje, popř. nevýrazné verzálky vycházejí z minuskulních tvarů – zajímavý je přitom opakující se tvar jako verzálky zamýšleného (?) *B* v minuskulní formě s přidanou dolní délkou. Jedinými specifickými verzálkami jsou *J* a kapitální *S* ve jméně zemřelého. Tím se liší od nápisu druhé desky s výraznými specifickými verzálkami $2\times A$, $2\times B$, *G*, *J*, *N*, *P*, *R*, *S* a *T*. Tento náhlý zvrat v pojetí verzálek mohl být způsoben nově získanou předlohou dílny, zásahem objednavatele i řadou dalších faktorů. Porovnání s písmem figurálních desek, zejména pak se zřejmě dílensky příbuznou deskou Ladislava ze Šternberka, ztěžuje odlišné technické provedení (reliéfní vytesání vs. vtesání), v každém případě se však jedná o výrazně odlišné tvarosloví jak minuskulí, tak verzálek. U obou heraldických desek je ještě nutné upozornit i na vzájemnou odvislost formuláře, vypsáním letopočtu slovy počínaje a vloženým údajem k místu pohřbu před shodnou závěrečnou výzvou k modlitbě konče. Zvláštní pozornost vyžaduje kapitála nápisu desky Magdalény ze Šelmburka. Beze vši pochyby je velmi vzdálena svému antickému archetypu, na straně druhé se nejedná pouze o lineární nápodobu základních tvarů jednotlivých písmen. Můžeme zde najít snahu o profilaci tahů (stínování) i o určitou organizaci patek. Jedná se tak o na české poměry relativně kvalitní provedení, i když bez znalostí hlubších principů tvarosloví scriptury monumentalis. Z hlediska písma je možné

uvažovat i o jeho vyhotovení s určitým odstupem od Magdalénina úmrtí.

Závěrem je možné konstatovat, že epigrafická stránka náhrobků obou pohřebišť tkví, s výjimkou písma náhrobku Magdalény ze Šelmburka, v principu ještě hluboko v pozdně středověké tradici. To se projevuje jak výběrem druhu písma a jeho ztvárněním, tak zejména použitým formulářem. Odlišnost však spočívá v bechyňském případě v nepoměrně vyšší formální, i když ne vždy nutně genetické kvalitě písma, v kvalitním řemeslném provedení nápisů a ve vědomém přejímání některých prvků (tvary některých verzálek, tvar minuskulního *a* *ad.*) mj. i z jiho-německé a hornorakouské oblasti. V neposlední řadě je možné pozorovat větší homogenitu formuláře i vnějších znaků, což zřejmě souvisí s možností orientace na logicky užší spektrum kvalitních kameníků, resp. dílen. Svou roli zde nepochybně hrál i finančními možnostmi objednavatele daný výběr materiálu, kde mramor umožňuje preciznější práci než žula. Koncepce a provedení nápisového doprovodu, s výjimkou finální konkretizace textu, se zdá být v Němčicích a do značné míry i v Bechyni věcí spíše daných dílen a konceptorů než objednavatelů.

Jako případě umělecké stránky zkoumaných náhrobků je tak i jejich epigrafická stránka jasně diferencovatelná podle sociálního postavení objednavatelů, s tím, že preciznější závěry umožňuje právě výpověď dochovaných konvolutů náhrobků jako celků. Jednotlivé náhrobky obou pohřebišť a jejich nápisů mají tak svou přidanou hodnotu ve vzájemné komplementárnosti v rámci konvolutu. To by měl být podnět pro památkovou péči k větší ochraně všech článků výpovědní hodnoty řetězce, které samy o sobě nemusí být někdy pro bádání a ochranu atraktivní, jako je tomu v případě náhrobků v Němčicích, kde navíc části památek hrozí zničení.

Jiří ROHÁČEK

Tento text je jedním z výstupů z grantového projektu Monumenta mortis et memoriae. Sepulkrální skulptura ve výtvarném umění české ho středověku (GAČR, No. 18-06201S).

■ Poznámky

31 Vzhledem ke specifickému charakteru textu autor přebírá svůj vlastní popis z: Chlábek – Roháček, *Sepulkrální skulptura* (pozn. 3), s. 223.